

Anyaukwu, Anyaụfụ na Ekworo: Nzịza Zara Ezi N'Agụmagu Ndị A Họrọ

Anagor, Chioma C.

Mahadum Nnamdi Azikiwe, Oka
Ngalaba Amụmamụ Igbo, Afrịka na Nzikoritaazi
cc.anagor@unizik.edu.ng

&

Anachuna, Chinelo C.

Mahadum Nnamdi Azikiwe University, Oka
Ngalaba Amụmamụ Igbo, Afrịka na Nzikoritaazi
cc.anachuna@unizik.edu.ng

Ụmịedemede

Anyaukwu, anyaụfụ na ekworo bụ nzịza zara ezi n'ụwa taa n'ihị na ọ bụ agwa nọ n'ime mmadụ nke anaghị ahụ anya beluso mgbe e ziputara ya n'omume. Ha na-amalite mgbe mmadụ kwusiri inwe ihunanya ebe mmadụ ibe ya nọ, enweghi afo ojuju etu ihe si diiri ya wee chozie ka ọ di ka agbataobi ya maobu mmadụ ita Chi ya uta ihe o jighi kee ya ka ọ di ka onye ozo ihe na-agara nke oma mana ọ maghi na onye obula nwere nsogbu na-arahunyere ya n'ute nke ego agaghi ewepunwu. Anyaụfụ na anyaukwu na-agako onu wee kpobata ejima ha bu ekworo nke oru ya bu ikpali mmadụ ime ihe obula o nwere ike ime iji napu onye ozo ihe ya n'ike maobu wepu ndu ka ụwa buru naani nke ya. N'ụwa taa, nwanne n-egbu nwanne ya, enyi n-egbu enyi ya ka o wee napu ya ihe nketa ya maobu ka ọ buru naani ya ka ihe oma na-emere. O choghi ka onye ozo ka ya n'uzo obula. Ya mere nwanchocha ji gbasoo usoro nkowa ma were atutu saikoanalisis nke Sigmund Freud tuputara n'afọ 1856-1939 A bu atutu na-eleba anya n'onodu ime mmuo mmadụ wee tuchaa agumagu ejije na iduuzi ndi a hooro nke gunyere; *Enyi Mere Enyi Ya, Ihe Anyaukwu Mere Enyi Abuo* na *Onye Anyaukwu Na-Ebute Agba Enyi* iji ziputa ka ndi odee agumagu Igbo si eziputa ha n'agumagu ha ma gosiputa oghom ha na-ebute na ndu. A choputara na anyaukwu na anyaụfụ sitere na-enweghi afo ojuju, enweghi ntukwasị obi n'onwe na n'ebe Chi kere mmadụ nọ, oke ochicho na obi ojoo. A hukwara oghom o na-ebute di ka itisa enyi na enyi, ikato mmadụ na iwepu ndu. Nchocha a ga-abara onye obula uru malite na ndi na-achi achị ruo na ndi a na-achi n'ihị na a ga-ahụ oghom anyaụfụ na anyaukwu na-ebute na mkpa ọ di na onye obula nwere afo ojuju n'onwe ya iji hu na mba Naijiria dikwa mma ozo. O ga-abakwara ndi ntrobija uru ka ha mata na ekworo nwere ike iduba ha n'iwepu ndu onye ozo.

Okpurukpu Okwu: Anyaukwu, Anyaụfụ na Ekworo

Ndubanye

Anyaụfụ bu mmadụ itajiri onye ozo anya maobu icho ihe oma na-emere onye ozo buru ya ka o na-emere. Otutu mmadụ choro ka ọ buru ha ka ihe oma na-emere n'ụwa a ka ndi ozo dizie ka ndi bjara egwu onwa maobu ndi dutere ha n'ụwa. Ha achoghi ka o nwee akuko oma si n'onu ndi ozo puta na-abughi n'onu ha. E nwekwara ndi na-achọ inweta ihe obula enyi ha maobu nwanne ha nwere, ha choro ka ha di ka onye ozo n'ihị etu ụwa si gozie onye ahụ. E nwere ndi amaghi oge ha ji malite agwa ahụ mana ndi nọ ha n'akuku ga-ahuta agwa ahụ naani na ha agaghi enwe ike kwuo ya mana ha ga-amalite ize ndu n'ihị na onye obula na-enwe anyaụfụ n'ihē mmadụ ga-egbunwu mmadụ. Anyaukwu bu mmadụ enweghi afo ojuju n'ihē o nwere wee choo ka o were ok endi ozo tinyere nke ya. O bu site n'anyaụfụ na anyaukwu ka ekworo si abia. Ekworo bu mgbe mmadụ gosiputawara anyaukwu na anyaụfụ n'omume ya. Mgbe ahụ, onye ahụ ga-amalite ime ihe obula iji di ka onye nke ozo maobu choo uzo o ga-esi nata otuto di ka e si eto onye nke ozo. Omumaatu, o buru na a bia n'etiti enyi abuo wee nwee nke makariri ibe ya nke bu na ndi mmadụ na-eto mma ahụ o mara, enyi ya nwere ike nwewere ya anyaukwu n'ihị na ndi mmadụ kacha enye ya ihu. Mgbe nke a malitere, onye ahụ ga-ebido na-achọ ihe o ga-eme ka ọ ka enyi ya maobu doghara ihu oma o na-enweta. Otutu e sila n'uzo di etu a malite ikwuto enyi ya iji wetere ya akpom asi n'ebe ndi huru ya n'anya nọ. Nwadike (1998:106) ziputara nke a site na ndu Olachi enyi Adaeze mgbe ihe malite idabara Nnanna na Adaeze. O kwuru si;” mgbe Olachi jiri hu na omanachi manyerela enyi ya nwaanyi bu ntoala chi, o di ya ka ya buru Adaeze wee were nwayoo kpuo Nnanna isi. O mekatara bido fuhara Adaeze ufunya, ruchaa na nke o buru na Nnanna bia ma o hughi Adaeze,

o zie Ọlachi ozi zie ya, Ọlachi emechiere onwe ya ọnu...” oge ọbụla ihe malitere gawara mmadụ nke ọma, ọfọdụ ndị enyi ya amalite inwe anyaukwu ebe onye ahụ nọ. Ọ bụ anyaukwu a na-ebute ajọ atumatu iji kwadaa onye ahụ ka ha abụọ wee nọrọ n’otu ọkwa. Anyaukwu na anyaukwu na-ebute obi ọjọọ nke na-etinye ọfọdụ n’ita amosu nke Nzeako (1973:9) ji agwa Ekwutosi ziputa.

“...Ọtutu mmadụ agachaala, o wee ruo mgbe nne Ekwutosi ga-aga nke ya, nwoke ahụ gwa ya were oche, ọ we nọdụ ala. Nwoke ahụ gwa ya na ya matara ihe ọ choro ka ya mere ya ma otu ihe ọ ga-amata nke ọma bụ na nnunu isi na-akaghi aka adighi aga akwa aturu kpokpororo. Ọ di ihe m choro ka i mata nke ọma, ọ buru na i hataghi mmadu aja, ọ dighi ihe i nwere ike ime ya. Nwunye di gi bu ezigbo mmadu, ọ dighi otu ihe ojoo ọ na-eme gi, ma ọ dighi eme ka di gi ghara ihu gi n’anya di ka ọ huru ya. Olee etu i siri chee na m ga-agwooro gi ogwu nke ga-eme ka di gi hu gi n’anya wee kpo onye nke ọzo asi. Ihe ahụ ọ bụ ezi ihe n’anya gi? biko, ọ buru ihe ozo, m ga-emere gi, ma ọ buru nke a, ọ dighi ihe m ga-emere gi. Laa n’udo”.

Nne Ekwutosi ezughi ike n’ihe ọ na-eme Ogechi. Ọ gara n’ihu i malite ita ya na nwa ya Nkoli amosu n’abaliji iji hu na o kweghi ya muta nwa ozo maobu zuo ike n’ije di ọ biara. Nzeako (1973:31-32) kwuru si “... Ma nke kachasi ihe niile ọ na-eme ya njo bu etu o siri malite igworo ha ogwu, ma na-ata ya na nwa ya amosu. Ọ gwa ha si, lee otu uwa m di, nwaanyi ibe m jiri foro ntutu taa na m agaghi amuta nwa ozo n’uwa...”

Nzeako (1973:35) kwuru si;

Nne Nkoli malitere ikoro Ojeuga akuko ka nwunye di ya si ata ha amosu o kwuru si; N’abaliji gara aga mgbe anyi na-ehi ura, ka m hichara ura mbu wee teta, ma ura ekweghi atu m ozo. N’ihi ya, m na-atughari n’elu akwa m. Ma oge eteghi aka, mgbe m leghari anye wee hu ihe na-egbu zizizi ka mmumu onwa n’elu akwa Nkoli, ma enweghi m ike ikwu ma ọ bụ n’akuku akwa ọ na-ehi ura, ma ọ bụ n’elu akwa ahụ ka ihe ahụ toboro. Mgbe nwa oge gara, otu uche gwa m na eleghi anya, ihe ahụ ga-abu n’elu akwa ya. M wee bilie choo egbu oku ka m tinye oku, ma ahughi m ya n’ebe mna-edota ya. Mgbe ahụ, isi m maa yiga yiga. N’ihi ya, ka m jiri malite iti mkpu. Ma eleghi anya, gi nuru mgbe ahụ m na-eti mkpu”. Ojeuga zaa ya si; e chere m na ọ di mgbe m nuru ihe di ka mkpu mmadu, ma adi m n’oke ura. Mgbe ahụ m tiri mkpu, nwa m bu Nkoli ebilighi. M wee kpo ya aha n’ike, kpo ya aha ozo, ma ọ megharihi ohu ya. Mgbe ahụ ka m huru na ihe ahụ amalitela ihapu akwa ya wee na-aripu. Mgbe o rigoro n’aja ulo, Nkoli megaria ahụ ya. Ọ bukwa mgbe ahụ ka m welitere egbu-oku n’ebe Nkoli dotara ya n’oge abali. Ma mgbe ahụ m gbara egbu-oku ahụ, ọ dighi ihe m huru ozo. Nkoli wee bilie, gaa sunkom biankom, wee gaghachi nodu ala n’elu akwa ya. M wee gaa lee nwa m anya n’ahụ, wee hu otutu ihe kara ya n’elu obi na mgba-aka. Mgbe ahụ ka m jiri mata nke ọma na ọ bụ amosu tara nwa m n’abaliji ahụ.

Nna anyi, ihe ahụ wee juu m anya, n’ihi na abali obula ka amosu na-abia taa anyi. Lee nke tara m abali abuo gara aga, ma amataghi m na ọ bụ amosu tara m. Naani mgbe m choputara ihe mere m bu mgbe m gara isa ahụ, mmiri metu ya, ihe ahụ wee kpoo m ka onye ose banyere n’anya. Mgbe ahụ ka m lere anya nke ọma wee hu ihe kara m n’ahụ ugbo ole na ole... “

Anyaukwu dibara gboo malite n’akwukwo nsọ n’etiti Keenu na Ebel. Jenesis 12 koro akuko etu umunne abuo a si choro Chukwu aja, Ọ naara aja Ebel ma ju nke Keenu. Nke a mere na Keenu nwewere nwanne ya anyaukwu wee kugbuo Ebel nwanne ya n’ohia. Omume a mere Chukwu ji nye ya ntaramahuhu na ọ ga na-awagharị n’ozara ubochi ndu ya niile iji ziputa na obi ojoo e ziputara n’akparamagwa nwere oghom na ntaramahuhu ọ na-ebutere onye mere ya. Ihe ndi a niile gosiri n’anyaukwu na ekworo na-eduba n’iwepu ndu ma a kpachaghi anya. A hukwara anyaukwu na ekworo n’etiti Josef na umunne ya mgbe ọ koro ha nro ọ roro ebe oka ha na-akpo isiala na-enye oka nke ya. Nro a were umunne ya iwe, ha wee kwekorita ree ya (Jenesis 37).

A hukwara anyaukwu na anyaukwu na ndu eze Ehab mgbe ọ choro i naghara Neboot nnukwu ubi vainu ya. Eze nwere mmasi inara nwoke a ubi ya n’ihi na ubi ya na-eme nke ọma mana ka nwoke a ekweghi,

eze gbaruru ihu ka o lara. Nwunye ya juru ya ihe mere, o koro ya. O wee zube megide Neboot, e gbuo ya, eze weghara ubi ahụ (Ndị Eze nke mbụ, isi nke iri abuo na otu). A gaghị echezo ihe mere n'etiti eze Sol na Devid. Eze malitere inwe anyaukwu ebe Devid no n'ihu na amara Chukwu kariri n'ebe o no mere na o ji okwute na katapoltu gbuo dimkpa Goloyati. Eze gbalisiri ike ka o wepu ndu ya mana aka Chukwu jisi Devid ike (Samuel nke mbu, isi nke iri na asato).

Anyaukwu no n'oru na Najirja n'oge ugbua tumadi n'etiti ndi na-achi achi. Ha na-akpakoro akunauba diiri ndi ha na-achi tinye n'akpa ha ma aguu a na-egbu ndi ha na-achi. Ha amaghi uzu akwa onye na-afio n'ihu na ha choro fonfoju akpa. Otutu n'ime ha na-eburu ego ndi Najirja bulaa mba Suwiz gaa tinye n'uloaku ha di ka Abacha onyeisi ala laara mmuo mere. Otutu na-eji ya zuo ulo na mba uwa, zipu ndi ezinaulo ha mba ofesi, were ego na-eme ihe masiri ha mana ndi ogbenye no n'ahuhu. Nke kacha nke bu na onye nwere anyaukwu anaghi anokata si na afo ejula ya makana n'ala Najirja, ndi ogaranya na-abawanye n'akunauba ebe ndi ogbenye na-aga n'ihu abami n'ime onodu aguu. Ndi mmadu ga-atu utu taakis, ndi na-achi achi ewere ya mee ihe ozo hapu oru ha kwesiri iji ya ruo ka obodo a di ka mba ndi ozo mepere emepe. Ihe a na-anu bu na "onu na-eri eri adila komited", "kama onu na-eri eri ga-akwusi i rii, ka nke eribela hapu". O buru okwu burukwa nsogbu nye ala Najirja.

Nkwa Okwu

Anyaukwu, Anyafu na Ekworo

Di ka e kwula na anyaukwu bu mmadu enweghi afo ojuju maobu iche echiche ojuo banyere onye ozo n'ihu na onye ahụ nwere ihe oma na-emere ya. Thrivework (2018) kwenyere na nke a site n'ikwa na o bu mmasi n'ebe ihe onye ozo nwere di nke nwere ike ibute esemokwu na mmegide onye ozo ma o buru na-akpachaghi anya. O gara n'ihu ituputa mkpatara anyaukwu na ekworo di ka;

- E nweghi afo ojuju
- I na-atunyere onwe gi n'onye ozo
- Mpako/ nganga
- I na-achọ ka ahutachaa gi / enweghi ntukwasi obi n'onwe gi
- Oke ochicho

Olanrewaju (2020) kwuru na e ji anyafu atunyere onye nwere agwa ikpakoro ihe onye ozo omumaatu; akaoru, onatarachi, mma maobu ihe oma). O kwara n' uzo ndi a di iche iche na-eziputa onye nwere anyaukwu;

- Mmadu i na-achosi ike choro idi ka agbataobi ya. Inapu ya njirimara, ihe o ji, oke na ihe nketa ya ruo n'inwe mmasi ka ihe niile ahụ buruzia nke ya.
- Mgbe obi adighi mmadu mma na inwe obi ojuo mgbe ozi oma maobu ihe oma meere agbataobi ya.
- Mgbe mmadu na-echekari ajo echiche banyere agbataobi ya na-eme nke oma karia ya.
- Mgbe i kporo agbataobi gi asi maobu mgbe i naghị ekwu ezigbo ihe banyere ya n'ihu na o na-eme nke oma karia gi.

Thriveworks (2018) tinyekwara ihe ndi a na njirimara onye anyaukwu, anyafu na ekworo;

- Mmadu iji ma o buru amalite okwu banyere ihe oma na-emere onye ozo
- Obi nkoropu
- Ndorondoro n'ime enyi
- Igba asiri gbasara onye ozo

Atutu

Ifejirika (2014) kwara na o bu Sigmund Freud guzobere atutu a n'afu 1856-1939 iji choputa etu onodu ime mmuo mmadu si aru oru, odidi ya, nhazi ya na oria na-emetuta ya. Freud, bu dokita na-ahu maka uburu isi mmadu, tuputara atutu a iji choputa ihe na-ebute oria di iche iche nke anaghi egosiputa n'elu ahụ. O choputara na otutu oge, ihe ike mere na ndu mmadu nke o na-agwoghị oge na-ebutere ya oria n'odiniihu. O kpebiri na ihe ebughi n'uche na-emetuta ihe anyi na-eme, ihe anyi na-eche na ihe anyi na-ekwu n'agbanyeghi n'anyi amaghi na ihe ndi ahụ di anyi n'obi.

Freud mechara malite iji atutu a enyocha ekpemekpe, nkomiiko, aati na agumagu. N'iji kwara onodu ime mmuo mmadu, Freud kwara ya uzo ato;

Idi: Nke a bụ akụkụ ime mmụọ mmadụ nke na-eme ka mmadụ kpaa agwa e kwesighi ekwesị n'ihì na o cheghì ya eche.

Igo: Nke a bụ atụtụ ime mmụọ mmadụ nke na-eche echiche ime maka akparamagwa ọbụla ọ chọrọ ikpa.

Supaigo: Nke a bụ mpaghara ime mmụọ mmadụ nke a na-ahụta dị ka akonuche mmadụ. Ọ na-eche echiche maka ihe ziri ezi tupu ọ nwee mkpebi n'ihè ọbụla ọ na-eme.

Atụtụ a dabara nke ọma n'ihì na ọ na-eleba anya ka ọndụ ime mmụọ mmadụ si dị nke dubara ya na inwe mkpebi ọbụla

Nleba Anya N'Agumagụ Ndị A Họrọ

N'ebe a, a ga-eleba anya n'agumagụ ndị a họrọ iji ziputa anyaukwu na ekworo na oghom ọ na-ebutere ndị na-akpa ụdị agwa ahụ. agumagụ ndị a gunyere;

Enyi Mere Enyi Ya Nwokoye, A.N na Nnyigide, N

Onye Anyaukwu Na-Ebute Agba Enyi Amamgbo, O.C

Ihe Anyaukwu Mere Enyi Abụọ Amamgbo, O.C

Enyi Mere Enyi Ya

Akụkọ a gbasara agwa ọjọọ Ụlọoma kpasoro enyi ya Adaakụ n'ihì anyaufụ ya na Adaakụ na-akwado ilu di. Ọ dighi ihe o mere ka Adaakụ hapuru ya Echezona ganye na o ji aka ya gakwuru okorobia ahụ gwa ya hapu enyi ya nwaanyi na ọ ga-emeere ya ihe ọbụla ọ chọrọ mana Echezona ekweghi tupu Ụlọoma na ndi ntọ kpaa nkata wee toro Adaakụ bụ enyi ya nwaanyi mana Chukwu nyere aka Adaakụ wee nata ije ahụ n'aka ndi ntọ choro ire akuku ahụ iji kpata ego.

Nwokoye na Nnyigide (2021:8-9) ziputara ka Ụlọoma si malite icho ka ọ nara enyi ya nwaanyi enyi ya nwoke n'ihì anyaukwu.

Ụlọoma: Echee! Ahuru m gi n'anya
Ihe gi na-amasi m
Achoro m ka i hapu Adaakụ sowe m
Enwere m ego
Ihe ọ bula i choro aga m emere gi

Echezona: Ụlọoma! i si ginì?
Gini ka i na-ako
Ka onye isi adighi mma?
Adaakụ bụ ezigbo enyi gi!
Adaakụ jiri gi mere nwanne
I bụ enyi ka nwanne nye ya
O nwere ihe na-esere gi na ya?

Ụlọoma: Etizila mkpu
Mụ na Adaakụ abughì nwanne
Ihe na-agu oke na-agu ogini
Kamgbe anya mhu ru gi
Mkpuruobi m enwebeghi ezumike

Echezona: Olisa bi n'igwe
Biko ekwekwala ka ngwere gbaa aji
Enyi mere enyi ya bu ajo enyi
Anula m ihe I kwuru
Aga m ala ka m chebara ya echiche
Emesia, m ga-enye gi usa
(o bilie ipu, Ụlọoma ejide ya aka)
Hapu m aka
N'ihì na e jighi ihe e ji agba na nti agba n'anya
Afọ ime a turu taa, mụọ ya taa bu aru
Ubochi nta ka anyi chuo n'owere nchi

Echezona mechara kororo Adaakụ ihe enyi ya nwaanyi bu Ụlọoma mere. Ka ha na-akwado alimalu ha, Ụlọoma kporo Adaakụ ka ha hu n'ihì na ọ choro irio ya mgbaghara. Adaakụ kwetara na ọ ga-abia hu

ya ka o were ohere ahụ gwa ya hapuru ya di ya aka kparamkparam mana o maghi na o bu onwu ya ka o ji ike agbakwu. (ihu:24-25). Agumagu a ziputara ihe onye anyaukwu ga-eme iji hu na o naputara onye o na-ekwosa ekworo ihe o ji. Onye anyaukwu achoghi ka o nwee akuko oma ga-esi nonu onye o na-ekwosa ekworo puta naani ya kwesiri ka ihe oma na-emere ya. Nke a putara ihe na ndu Ulooma. Adaaku gara obodo ezi ihu Ulooma mana otu nwoke Ulooma gobiri nwudere ya kechie ya aka kpuha ya n'ohia ebe ha cheere Ulooma o wee bia gwa Adaaku okwu ikpezu o ji kpo ya. (ihu:28-29)

Ulooma: nwa aruru ala!

O bu Echezona na-esere anyi.

Ahuru m ya n'anya

Mana o bu gi na-egbochi ya ihu m n'anya

Adaaku: ...kedu mgbe nke a bidoro?

O bu kwa gi ka m na-akoro akuko

Udi ihunanya di n'etiti mu na Echezona

Akokwaara m gi nkwa o kwere m maka olulu

Ulooma: Anu mpama!

I maghi na ihe di oke mma dikwazi ogini mma

Mbo niile m gbara ka o hu m n'anya lara n'iyi n'ihig

Ya mere m ji kpebie iwezuga gi n'uzo

Ka m marazie ihe ga-egbochi ya ilu m

Adaaku: Chi m ooo!

Anyam ahun ti m

Ihe ka nte abakwutela ya nonu

Onye m kporo enyi m akpola m asi!

Eke kere uwa gbata m oso ndu

Otu nwoke: Bia nwaanyi nye m ego m

Ka m si ebe puo

Tupu nwata a ebutere m ajo chi

Ulooma mechara kwee Adaaku nkwa na o gaghi egbu ya Oge Adaaku kwetara ihapuru ya Echezona. Ulooma gwara ya ka o kpo ndi ga-edula ya n'ihig na chi ejuela mana Adaaku amaghi na o bu ndi ga-edula ya mmuo ka o na-akowa. Ulooma kporo Dimgba na ndi otu ya ndi nke wuchiri na ntabi anya. (ihu 32)

Adaaku: Biko Ulooma enyi m, gbaghara m

Ahapuru m gi Echezona

Hapu m ka m lakwuru nne na nna m

Ulooma: (N'ikwa emo) I ga-alakwuru ha n'oge na-adighi anya

(A nuru uda ugboala n'ezig nakwa ukwu ndi mmadu ka ha na-abata n'ohia ah)

Ulooma: Muokai beya!

Azuanuka!

Odimpumpkpuemeire!

Ngwanu, leenu ahia m wetere ka unu zuru

Adaaku: (Tie mkpu n'olu ike) Chineke m ooo!

Olee ebe i no?

Ulooma: Ahia anyi ebiela

Aga m achu uzo ula

Ka o di ka anyi ahughi

Ma biko gatekwaanu aka (o puo)

Anyahie: Mmuokai beya, ngwa ka anyi maburu ya

N'ikpeazu, Adaaku mechara hu uzo mgbaru wee gbalaga ka mkpuru ubochi ole na ole gachara. Ndi uwe ojii kpaara Dimgba na ndi otu ya aka ma kpatakwo Ulooma. N'ejije a, a ga-ahu na ihe kpatara anyaukwu a nke sitere n'ajo obi bu n'ihig ihe oma na ihunanya di n'etiti Adaaku na Echezona nke o na-akoro onye o weere di ka enyi na nwanne na-amaghi na obi adighi ya mma ka o ga-esi bu naani Adaaku ka ihe oma ndi a ga na-emere. Nke a ruru aka n'ihig e kwurula na mmalite na ndi mmadu ga-akpachara

anya ihe ha na-akoo onye ozo n'ihu na amaghi ndi a na-eze maka obi mmadu di njo. Otutu obi ndi mmadu juputara n'anyaufu na ekworo nke na-eduba ha n'otutu ihe ojobo di ka iwepu ndu.

Ejije a gosiri anyaufu/ntaji anya enyi nweere enyi ya n'ihu na o chorọ ilu di. Ndi odee gosiputakwara na onye nwere anyaufu ga-eme ihe obula iji ha na o ghasara ihe oma chorọ imeere onye ozo di ka Ulooma mere Adaaku.

Onye Anyaukwu Na-Ebute Agba Enyi

Iduuazi a ziputara anyaufu na anyaukwu nwunye di na-enwere nwunye di ibe ya n'ihu na nwa ya na-eme nke oma. O bu akuko gbasara maazi Onyido onye Amaakwaohia otu nwa nwoke nne ya mutara n'etiti umunwaanyi asaa. Umunne ya aluchaala di nke mere nne ya ji rijo ya ka o luo nwaanyi n'oge ka n'agbata afọ iri abuo na otu na iri abuo na abuo. O luru Nwaanyibia onye Amaakwulo, ha abuo mutara otu nwa nwoke ubochi eke wee baa ya Ekedum. Anuri juru ha obi mana ka afọ ole na ole gara o dighi nwa ozo ha mutara, nna ya malitere ime omume ezighi ezi. O kporo Ezedum na nne ya asi nke ukwu nke na o na-apia nwa ahụ utari mgbe ekwesighi ekwesị. O mechara gaa luta nwaanyi ozo aha ya bu Nwainyanga. Onwa iri o ji bia, o muo nwa nwoke n'ihu nke a, di ha malitere imeso ya omume oma ma leghara nwunye na nwa ya nke mbu anya. Otu ubochi, amaghi ihe malitere iria Ekedum, o wee gbabili nwuo. Onwu a mebiri nne ya isi ma mee di ha na nwunye ya nke abuo malite imekpa Nwanyibia ahụ nke ukwu. Ka ubochi na-aga, o dighi ihe Nwaanyibia maara o no ndu eme, o wee kpebie iga be mmuo juo chi ya ase. O kwuru na o lota na ndu, o di mma ma emeghi, o mara na o bu mmasi Chukwu. Ka o ruru be mmuo, eze mmuo nwara ya onwuwa di iche iche nke o mere nke oma o wee nye ya akwa abuo. O gwara ya tiwaa nke di n'aka ekpe n'uzo gbara mkpi ano mgbe o na-ala ma tiwaa nke di n'aka nri ma o laruo. Nwaanyibia mere ka o si gwa ya, tiwaa nke mbu ma tiwaa nke abuo mgbe o ruru n;ulo. Ngwangwa ahụ, o huru nwa nwoke di ka Ezedum olaedo na-erusi n'ahu ya ka o kwu n'ihu ya, obi buru ya so anuri. Nwunye di ya huru ihe oma meere ya wee gbara oso pigbuo nwa ya wee gawa be mmuo. Ka o ruru, eze mmuo nwara ya onwuwa di ka o mere Nwaanyibia mana o dara. O nyekwa ya akwa abuo ma gwa ya ihe o ga-eme. O mere ka e si gwa ya n'okporouzo ma ka o ruru n'ulo, o kpobataru di ya n'ime ma kpochie uzo ka ihe oma obula o nwetere hapu ibanye na nke nwunye di ya. Ozigbo o tiwara akwa ahụ, agwo na akpi putara gbagbuo ha abuo.

Amamgbo (2018:22) ziputara mmalite ekworo site n'agwa Nwainyanga

“... Oge o batara, o buuru uzo gosiwe Nwaanyibia bu isi nwaanyi na o buzikwa ya nwe ezinaulo be Maazi Onyido. Mgbe ufodu Nwaanyibia na Ekedum gafee ebe o ga-ahu ha anya, o were iwe na onuma maa okpotokpo oso ga-aka ulo nna ya ochie ibu. Nwaanyibia si na naani ihe ya maara bu na mmadu agaghi anapu ya ihe bu nke ya maobu ihe ruuru ya. O nwezikwaa ihe ozo o na-eme, na nke ahụ gbasara ya na chi ya”

“...Ebe nsogbu si wee di bu na o ji ekworo o na-ekwoso nne Ekedum wee na-azu nwa ya ahụ. Mgbe obula ka o na-amanye Ekedum ogo n'agbanyeghi na o tokasiri ya ahụ. Ekedum kariji ya n'ezie mana o naghị eti ya ihe n'ihu na o ji obi nwanne wee na-eso ya...” (ihu 28)

“...N'ihu anyaukwu, o siri na ya ga-ejeriri nweta nke ya. Ka chi jiri, Nwainyanga pigburu nwa ya nwoke wee si; “ehee, ugbua aga m eje nweta nwa nwoke nke m nwejuru olaedo ebe dum”. Ka chi na-abo, o maputa ije, al andi mmuo wom (ihu 37)

“...Oso ka Nwainyanga ji gbalata be ya, kporo di ya bu Maazi Onyido gbabaa n'ime ulo kpochie uzo ha. Ha chakapuru n'anya ka ha hu omaricha nwa nwoke olaedo ga-ajuputa n'ahu ya. Ngwangwa o na-etiwa akwa ahụ, otu onye mmuo nwere okara isi wee kwuru n'ihu ha, agwo, akpi juru ya n'ahu. Ha ji ujo gbajewe ka ha kpoghee uzo gbapu, agwo na akpi ndi ahụ wee tagbuo ma gbagbusie ha abuo. Ka nke a mechara nwa mmuo ahụ wee saruo”.

Agumagu a ziputara na anyaufu na anyaukwu na-eduba n'igbu onwe na iwepu ndu nke Nwainyanga ziputara n'agwa ya. O ji n'ihu anyaukwu o nwere ebe ihe oma meere nwunye di ya Nwaanyibia no maka na nwa nwunye di ya gara be mmuo buru onyinye di iche iche lota wee pigbuo nwa ya ka o wee gaa ije nke ya bulata ihe onyinye mana, o gara be mmuo welata ihe gburu ya na di ha Onyido.

Ihe Anyaukwu Mere Enyi Abuo

Akuko a ziputara nsogbu na-adaputa mgbe nwata juru ige nne na nna ya nti. Okoro bu isiagwa anaghi anu ihe nne na nna ya na-agwa ya wee gawa ihu enyi ya Isikote na-amaghi na Isikote na nna ya na-agba mgbere mmadu. Enyi ya rioro ya ka o duga ya ahia mana mgbe ha ruru ebe ahụ, o refuo ya nara ego

welatarā nna ya. Ndi be Okoro choro ya ole ha nwere ike icho ya mana ha ahughi ya. Ndi e resiri Okoro reghariri ya n'aka Dinka. Nwoke a gwara ya na o ga-agbagidere ya ohu ruo n'onwu ya nke a mere na Okoro nogidere ebe ahụ puo okorobia mana Dinka mechara kpota ohu ozo aha ya bu Bango Oti. Ha abuo fekatarā Dinka wee ruo otu ubochi, ha kpebiri wee riu ya ka o gbatopu ha ka ohu mana okwu ahụ atoghi Dinka amu nke mere o ji kuo ha utari ya na ha gha ogo ma kpoochie ha n'ulo mkporo duru ndi odibo ndi ozo mewe njem. Ngwangwa ha puru, Bango na Okoro zoputara onwe ha na mkporo ma buru igbe ego nna ha ukwu gbafuo gbaga obodo tere aka n'ihia na ha amaghizi uzo e si ala be ha. Ha malitere ruwa oru di iche iche iji nye onwe ha nri nke gunyere ire nku, igbu osisi na iru oru ngo. Ka udummiri bjara, nku adighi ha ga-ere, ha wee baa n'ohia icho osisi, ebe ahụ ka ha huru igbe ego mmadu dosara ebe ahụ wee buru ya gbalaa. Ike ego ahụ buteere ha iche echiche ojo banyere onwe ha. Bango gwara Okoro gaa zuta nri di mma ka ha rie. Mgbe o puru, Bango kwuru na o ga-eji osisi kugbuo Okoro ma o lota ebe Okoro tinyere ihe na nri o zutara Bango ka o nwuo ka naani ya nwere ego ahụ. Mgbe o lotara, o gwara Bango na ya erielā wee baa n'ulo. Bango gara sere osisi kugbuo ya ma mechaa rie nri ahụ. O teghi aka, mkpu puru ya n'onu nke kpotara akonauche otu ogbenye. Bango gwara nwa ahụ bjara inyere ya aka na o di ka o riela nsi. O gwakwala ya na o bu ya gburu enyi ya nwoke n'ihia ego. Nwata ahụ buuru ego ahụ gbalaa ebe Bango nwuru pii.

Amamgbo (2019:56-58) kwuru si;

“...ngwangwa Okoro na-apu gawa ahia, ajo echiche batara Bango n'ime obi. O malitere na-asii na o buru na ya nwere ego ahụ naani ya na ya agaghi abukwa ogbenye ozo. Na o ga-ahu nwaanyi, zuo ugboala, wuo ulo nke ya werezie nke foro afo kporiwe ndu. O kpebiri na ya ga-akugbu Okoro ma o bat aka ego dum ahụ wee buru naani nke ya. O gara ebe ha na-atuko nku doputa otu gbara agba nwere ume na-anyi aru dobe ya n'azu ulo. Okoro n'onwe ya na-aga n'uzo na-eche na o dikw aka Bango a choghi ka ha kee ego ahụ eke. Echiche ojo batakwarā ya n'ime, o siri na ya ga-egbu Bango ka naani ya nwere ego dum ahụ. O gara zuta nri rijuo afo ya zuta nke Bango puo chota ihe fachanye na nri ahụ wee buru ya lawa. Ka o laruru, o bunyere Bango nri gwa ya na onwe ya erijuola afo na nke ahụ bu nke ya. Bango gara riwe nri ahụ n'ike n'ike ma Okoro dinara ala rahwa ura. Bango richapuru nri ahụ ososo gaa buru osisi ahụ puta were ya kurie Okoro isi nke na o tipughi kama otu onu mkpu wee nwuo. Bango kwere n'isi nri n'ego ahụ aburu nke ya. N'otu ntabianya, afo ya malitere ikwuli elu, o chere na o bu obere ihe. Ngwangwa o gbawala obara n'okpoko n'okpoko, mgbe ahụ ka mmuo ya gwara ya na Okoro enyela ya nsi...”

Agumagu a ziputara ihe anyaukwu na-ebute na ndu mmadu maka na enyi abuo chefuru ahuhu ha abuo tara n'aka nna ha ukwu na etu ha abuo si agbako mbu onu iji hu na ha bara uru wee hapu oke ochicho na anyaukwu ka o baa ha ime. Okoro tutara aro na mbu ka ha kee ego ahụ nke gosiputara supa igo no ya n'ime mana Bango ekweghi eme ya ngwangwa n'ihia na o nwere ajo atumatu banyere ego ahụ n'ihia enweghi afo ojuju. Ego ahụ abughi nke ha na mbu, ha butere ya n'ime ohia. ha jiri maka anyaukwu were aka ha wepu ndu ha.

Ihe Ndi A Choputara

A choputara na nchocha a na; anyaukwu anaghi anokata malite, o bu mmadu enweghi afo ojuju n'ihia o nwere wee malite icho ka o di ka onye ozo n'ihia na ihe na-agara onye ahụ nke oma n'anya ya. Anyafu n'aka nke ya bukwa obi ojo n'ihia na onye na-atajiri mmadu anya anaghi achu iji nti nu na ihe oma choro imeere onye ozo. Naani ihe o choro bu ka o buru naani ya ka a ga na-ekele Chukwu n'isi ya. Ihe niile di mma kwesiri ibu uzo mere ya, o choro ka o k andi niile no ya gburugburu mma. Mgbe o meghe ka o si chee, ajo echiche eselite isi n'obi ya. O nwere ike ime ihe obula di ka Ulooma mere Adaaku naani ka Echezona hapu ilu enyi ya nwaanyi.

A huru na onye anyafu anaghi enwe udo, o naghi ama enyi maobu nwanne n'ihia na agabneghi etu ya na mmadu esila di na mma, o meghe ya ka o hapu igosiputa omume ojo ahụ mgbe ihe gawaara onye ahụ nke oma. O kwesiri na onye obula nwere enyi na-afu ufu anya ga-eji ya gbalaga n'oge. O buru na Adaaku ketoro ihe jikoro ya na Ulooma n'oge maobu nwere nka na-eso ya ka o nuchara etu o si choo inara ya onye choro ilu ya, o kaghi ima n'onya Ulooma kweere ya.

A choputakwara na anyaukwu na-ebute nkewa na ajo echiche n'etiti enyi na enyi di ka a huru n'etiti Okoro na Bango. O buru na ha kere ego ahụ etu Okoro si tuputa na mbu, ha agaghị enwe nsogbu obula mana o bu n'ihu anyaukwu di Bango n'ime ka o ji si mba. Bango gara n'ihu iche ihe o ga-eme enyi ya nwoke ka o wee buru ego ha abuo naani ya n'amaghị na ajo echiche abatakwalala Okoro n'isi. Ha abuo wee gbuo onwe ha.

A hukwaziri na anyaufu, anyaukwu na ekworo na-ebute iwepu ndu onwe maobu nke onye ozo di ka e ziputara n'agumagu ndi a hooro.

N'ikpeazu, a choputara na uzo kacha mfe i si gbochie anyaukwu, anyaufu na ekworo bu ka onye obula gbaa mbu nwee afu ojuju n'onwe ya ma tukwasa chi ya obi na ihe ga-adiji ya mma etu o si diiri ndi ozo o na-elegara anya.

Nchikota na Mmechi

A huru etu iidi di mmadu n'ime si ebute nsogbu nye onwe na onye ozo mana supa igo na-egbochi nsogbu di ka a huru na ndu Okoro onye nke choro ka o kee ego ya na Bango n'oge iji gbanari nsogbu mana iidi di Bango n'ime ekweghi ya gee nti n'olu amamihe. N'ikpeazu, o na-ebute ngaramara maobu iwepu ndu. Agumagu ndi a ziputara na anyaukwu na anyaufu na-ebute otutu ihe na ndu di ka; obi ojuo, ikpa nkata ojuo, igbu onwe na iwepu ndu. O gosikwara na o bu mmadu enweghi afu ojuju n'onwe ya, oke ochicho na icho ka o di ka onye ozo na-ebute anyaukwu nke na-eduba n'ekworo. Akwukwo agumagu a gosiri na o dighi mma mmadu itukwasị onye obula obi. Hu mmadu ibe gi n'anya mana dobere onwe gi akuko ihe oma na-eme na ndu gi n'ihu na o dighi onye mara onye obi di mma na onye o di njo, o dighikwanu onye na-ahu obi mmadu iji mara ihe o na-eche n'obi ya.

Ederede a baara onye obula uru iji chetara mmadu uru o di ikpachapu anya mgbe ihe oma na-emere ya na udi akuko o na-akoro ndi enyi ya maka ndu ya. Ozo, mmadu ejila maka ihe uwa na oke ochicho wepu ndu mmadu ibe ya makana ka i ma nke a, imaghị nke ga-eme echi.

Aro

Di ka a huru na anyaukwu, anyaufu na ekworo na-ebute obi ojuo nke na-eduba n'ajo agwa nwere ike wepu ndu ma a kpachaghị anya, o kwesiri ka onye obula lebaa anya na ndu ya mata ma o na-enwe obi mgbaru ma ihe oma mekariala agbataobi ya maobu enyi ya. O buru na udi ihe ahụ na-eme ya, o chegharia uche ya ma duo onwe ya odu ma ya riu Chukwu ka ihe oma mere onye ozo meere ya.

O dikwa mkpa ka onye obula lezie anya udi ndi bu enyi ha na agwa ha na-akpa maka na ederede a e gosila etu e si amata onye anyaukwu. Ya mere, onye obula na-eziputa omume anyaukwu kwesiri ka a duo ya odu ma kee nkwicha oge o no ebe ndi ozo no.

O dikwazi mkpa ka ndi mmadu mara udi akuko ha na-akoro ndi mmadu tumadi akuko ihe oma na-emere ha maobu ozi oma na-abijara ha n'ihu na "ochi abu uto". Obi mmadu abughi ihe a na-ahu anya ma ncha. O kwesiri ka onye obula muta i na-edobere onwe ha ufodu akuko maka na o bughi onye obula na-enwere gi obi anuri.

Edensibia

Bible Society of Nigeria (2013). *Baibul nso*. Legoos: CAP Bible Society of Nigeria

Amamgbo, O.C. (2018). *Onye Anyaukwu Na-Ebute Agba Enyi*. Onicha: Ben-Cons Publishers

Amamgbo, O.C. (2019). *The Anya Ukwu Mere Enyi Abuo*. Onicha: Ben-Cons Publishers

Ifejirika, E. (2014). *Introduction to Literary Theory, Criticism and Practice*. Oka: Mabcom Systems.

Olanrewaju, R.A. (2020). "The Danger Of Envy" na Chomskyweb. Waghachitere site na <http://www.chomskyweb.wordpress.com> na Jenuwari 3, 2023

Nwadike, I.U. (1998). *Adaeze*. Onicha: Pacific Publishers

Nwokoye, N. na Nnyigide, N. (2021). *Enyi Mere Enyi Ya*. Onicha: Noble Resources

Nzeako. Tagbo (1973). *Nkoli*. Ibadan: Longman Naijiria

Thriveworks staff. (Ogostu 30, 2018). "Envy and Jealousy: Information on Overcoming the Effects of Envy and Jealousy". Waghachitere site na <http://www.thriveboston.com> na Jenuwari 3, 2023